

THURZÓ GÁBOR

Mikszáth — filmen

Furcsa kérdés, de talán nem alaptalanul – mit szolt volna Mikszáth Kálmán, ha megismerkedve a „mozgófényképpel” (látta bizonyára, hisz látta Jókai is) megtudja, hogy néhány évtizeddel halála után ő lesz ennek a különös újdonságnak, a filmnek, mozinak, egyik legkeresettebb, legnépszerűbb szerzője? Hiszen – ezt aztán tudjuk róla – még a színházzal szemben is bizalmatlan volt, nem igen tudta elképzelni, hogy műveit színpadra lehessen alkalmazni. Hát még – ott ülve a villózó-vágtató mozgóképek előtt – filmre!

Ha van vérbeli elbeszélő, adomázgatva, pipafüst ködében mesélő, méseit kanyargós utakon a cél felé terelő, akkor Mikszáth az. És még valami, – a mesélő hangja, ez a sajátos, irónikus, cinikus, majd naívan lírai hang. Ez mind igaz. De ugyanakkor – minden műve csupa történet, remekül megfigyelt érdekes alakok hol vidító, hol elbúsító sorsa. És a történet, az alakok mögött: pontos, éles társadalomrajz. Nincs az a történelemíró, aki hívebben adná vissza a századforduló magyar történelmét, problémáit, a hajdani urambátyám korszakot felváltó modern – kishíjján, azt írtam: mai – Magyarországot. És aki így tudna leszámolni minden illúzióval. Lehet ezt a filmvásznon visszaadni? Egy-két órába bele lehet-e sűríteni olyan remekket, mint a „Noszty fiú esete Tóth Marival”, a „Különös házasság”, a „Beszterce ostroma”, a „Fekete város”?

Lehet. Maga Mikszáth segíti hol gyengéd kézzel, hol kíméletlenebbül filmre írókat. Akik, ha Mikszáth világát, mondanivalóját, derűsen keserű véleményeit, ítéleteit akarják a filmvásznon megeleveníteni, legegyszerűbb, ha magához Mikszáthhoz fordulnak. Ez is különös: – magához Mikszáthhoz? Hisz őt írjuk – írtam én is – filmre, most már televízióra is! De így van. Mikszáth látszólagos csapongó képzelete, adomázgató kalandozása egyáltalában nem átgondolatlan. Nagyon is jól tudja, mit akar, miért csapong-kalandozik, mért sző nagyméretű történetéibe ízes, először fölleslegesnek látszó anekdotákat, méghozzá nem is olyan mellékesen, hanem bő terjedelemben. Minden a cselekményt szolgálja, minden a végcél felé, a legtöbbször keserű vagy tragikus „happy end” felé vezet. Filmíró legyen a talpán, aki le tud mondani minderről. Hiszen – egy-egy Mikszáth film igazi szabadságát ez adja. Sőt azt is mondhatnám: ez teszi valódi „mozivá”.

Mikszáth filmen . . . Már a néma film is tőle kért téma-szegénységben segítséget. A hangos film aztán – hisz Mikszáth párbeszédei tele vannak humorral, bölcsességgel, embert- és helyzetet megelevenítő erővel – „fel

fedezte". Néhány emlék csak – bővebbet egy filmtörténet tudhat csak – a „Noszty fiú esete Tóth Marival”, édeskés hazugsággá változtatva; „A vén gazember”; az első színes magyar film: „A beszélő köntös”; az „Egy fiúnak a fele”. Aztán a felszabadulás után az első kísérlet az igazi Mikszáthra – a „Beszterce ostroma”. Majd Keleti Márton második, maradandó Mikszáth-rendezése: a „Különös házasság”. Újra filmvászonra került – a forgatókönyvét én írtam – hamisítatlanul, Gertler Viktor rendezésében, a „Noszty fiú esete Tóth Marival”; „Mit csinált feleséged 3–5-ig?”, eredeti címén a „Szelistyei asszonyok” . . . És a televízió feldolgozásai újra, „A beszélő köntös”, a zenés „Akli Miklós”, és még mennyi kisebb-nagyobb novella. Most pedig – először a televízióban, aztán nyilván moziban is, a Tegnapgyobb méretű vállalkozás (rendezője Zsurzs Éva, a forgatókönyv az én munkám) a hat órás „Fekete város”, tán a legizgalmasabb, leghumorosabb és ugyanakkor a legkeserűbb Mikszáth-mű.

Néhány cím csak, néhány emlékezetes film-feldolgozás – de milyen kincsesbánya Mikszáth életműve! Mennyit bányászhat ki, mennyi aranyat, az utókor. Mikszáth sokáig halhatatlan marad a filmvászonon is.